

Fortellingens makt. Narrativ i Afghanistan-operasjonen

i Dyndal, G. L., & Knutsen, T. L. (2012). *Exit Afghanistan: Tilbakeblikk - og debatt om utviklingen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Asle Toje, Forskningssjef ved det Norske Nobelinstitut

Krig er også kamp om sannhetene. Det ligger stor makt i å holde pennen som skriver historien. Hendelsesforløp må fortolkes og til slikt tankearbeid trengs intellektuelle. Derfor er narrativ en av de virkelig store vekstindustriene i akademiske krigsstudier. I følge den amerikanske hærens *Feltmanual 3-24*, er et narrativ «en organisatorisk plan uttrykt i form av en historie». ⁱ Ifølge manualen, så har slike narrativ en rekke funksjoner: De gir uttrykk for kollektiv identitet, kommuniserer ideologi, gir foregangseksempler for atferd, begrunner handlinger, og hjelper mottakeren å fortolke hendelser.

Bruk av narrativ er naturligvis ikke noe nytt, selv om den voldsomme publikasjonsiveren kunne tyde på det. I alle kriger til alle tider konflikten har narrativ blitt knyttet til hva en gruppe kjemper for den kjemper imot. Propagandaminister Joseph Goebbels beskriver for eksempel i sin dagbok fram mars 1945 at Hitler hadde beordret dagspressen til å trykke essayer om Romas comeback mot Kartago «[...] det store eksempel som vi i dag må holde oss til». Den narrative rammen søker å styrke moralen til ens egen side samtidig som den søker å undergrave fiendens. Narrativ skal knytte sammen alle de involverte nasjonene i en koalisjon, alle regjeringens departementer, alle andre statlige og ikke-statlige bidragsytere, og alle deres handlinger for å skape en felles virkelighetsoppfatning, et felles utgangspunkt.

Narrativ forteller i siste instans hvorfor vi gjør rett i å gjøre det vi gjør – hvorfor det er nettopp vår side som har legitimitet til å definere hva som er godt, sunt, riktig og viktig – hvorfor vår sak er rettferdig. Det er vanlig å se narrativ tjene tre kjernefunksjoner: Det er det organisatoriske rammeverket for politikken, som ikke kan fremmes uten et fundament som fremstår som ukontroversielt for hjemlig opinion. Narrativ fungerer som et rammeverk fordi den representerer en eksistensiell visjon som mottaker enten er for eller imot. Etter å ha presentert en krigslogikk som er udiskutabel vil narrativen fungere som en retorisk håndbok for hvordan konflikten skal forstås og formidles.

I overlevelseskriger gir narrativen seg selv. I hva Øyvind Østerud har kalt «de nye krigene», må den tilpasses ulike publikum for å kunne tjene sin funksjon. Den amerikanske hærens *2010 Joint Operating Environment* snakker om en «narratives krig» hvor USA må ta føringen, eller risikere å miste «støtte for sine målsetninger og sine operasjoner». ⁱⁱ De militære strategene mener at å la være å handle, vil kunne gjøre ubotelig skade på landets omdømme og posisjon i verden. I tillegg til å hjelpe de der hjemme å forstå konfliktens logikk skal

narrativ forklare befolkningen i krigssonen hvorfor en part handler som den gjør. De to narativene trenger ikke å være identiske, men de bør være komplementære, det vil si springe ut av samme virkelighetsforståelse.

I akademisk litteratur betones ofte at narrativ ikke eies fullt og helt av forteller eller publikum, at dette er snakk om intersubjektive møteplasser hvor de involverte parter gjensidig opprette en felles subjektiv virkelighetsoppfatning som kommer til i det unike møtet mellom fortelleren og lytteren. I praksis sammenfaller «narrativ» i moderne konflikter i meningsinnhold med 'PR' og det eldre begrepet 'propaganda'. I Afghanistan har vestmaktenes narrativer systematisk gitt et mer optimistisk bilde av situasjonen enn hva utviklingen på bakken kanskje skulle tilsi.

Fem narrativer – og én krig

Konflikten i Afghanistan (2001-2014) er et klassisk eksempel på utflytende oppdrag, såkalt 'mission creep'. Da Talibanregimet i Kabul ble styrtet senhøstes 2001 fantes det kun et knippe vestlige soldater i landet. Ti år senere, i 2011, teller NATOs ISAF-styrke 136,000 mann. Opptrappingen er uløselig knyttet til de stadig endrede målsetningene for operasjonen, ikke minst fordi de stadig voksende ambisjonene har – i tospann med manglende måloppnåelse (vanskene med å pasifisere deler av landet) - blitt anført som selve begrunnelsen for eskaleringen i en selvforsterkende sirkelargumentasjon.

ISAF- operasjonen kan sies å falle i fem distinkte narrative faser som i all hovedsak sammenfaller med strategiutviklingen som skisser i innledningskapitlet. Perioden fra 2001 til 2003 kan oppsummeres under overskriften «*krig mot terror*». NATO var i Afghanistan for å eliminere terrorister og de som støttet dem. Dette ledet i 2003 over i «*Marshallplan i Hinduskush*» hvor krigen ble opplevd vunnet og fokus var på å fremme demokrati, menneskerettigheter, markedsøkonomi og rettsstat – de fire hjørnesteinene i en vestlig samfunnsmodell. Årene 2006 – 2009 anføres som «*først bombe, så bygge*» med sivilmilitært samarbeid i henhold til 'shape, clear, hold, build'-doktrinen. I 2009 -2010 var preget av «*Vi er Karzais soldater*» hvor USA sendte nye 30 000 tropper samtidig som 'afghansk eierskap' var et sentralt tema. Dette har i 2011 ledet over i «*ikke Sveits*» - hvor fokus er på å senke forventningene som vestmaktene selv hadde bygget opp under Marshallplan -fasen.

Over de ti årene som har gått har narrativen om den afghanske krig gjennomgått en transformasjon, det er ikke lenger om å 'vinne' eller 'hjelpe' men om å 'forlate' og 'redusere'. Tanken er at målet ikke lengre er å oppnå noe, men snarere å forhindre noe som å unngå at NATO svekkes, at Afghanistan blir et arnested for terror, at Pakistan kollapser, at fundamentalistene vinner kampen om islams sjel, og så videre. Kanskje markerer President Obamas erklæring senhøstes 2010 om at USA ville trekke ut sine styrker i 2014 starten på en

siste fase: «erklær seier og dra hjem». NATOs primære mål er, som en sentralt plassert kilde ved NATOs hovedkvarter oppsummerte det: «Ambisjonsnivået er senket. Vårt primære mål nå er at Karzais regime ikke kolliderer under eller umiddelbart etter tilbaketrekkingen».ⁱⁱⁱ

Norges Afghanske krig

Norske myndigheter har, i likhet med de fleste andre ISAF-landene navigert parallelt med endringene i overordnet narrativ som primært har sprunget ut av Washington. Dette sagt, så har Norge innenfor disse rammene utviklet sine egne narrativer spesielt formet for et norsk publikum og en norsk politisk virksomhet. Daværende utenriksminister Thorbjørn Jagland beskrev i 2001 krigshandlingene mot Taliban-regimet som en *humanitær intervensjon*. Norske målsettinger ble holdt vage og oftest knyttet til ord som 'verdighet', 'fred' og 'utvikling'.

Forsvarsdepartementet forbinder nærvær av norske soldater i Afghanistan til den strategiske fortellingen av Norge som fredsnasjon ved å fokusere på den militære 'hjelp' landet i retning av de tidligere nevnte honnørordene. En viktig del av den strategiske fortellingen har derfor vært å portrettere de norske troppene som 'humanitære' soldater. operasjonen i Afghanistan legitimert gjennom å vektlegge hvordan bruken av militær makt muliggjør utvikling av helsetjenester, utdanning og godt styresett. Dette ble åpenbart i den største debatten som har vært i Norge om oppdraget i Afghanistan. Magasinet «Alfa» trykket en artikkel hvor en norske ISAF-soldat ble sitert på at «krig er bedre enn sex». Forsvarsminister Faremo reagerte meget sterkt og lovet å rydde opp. Soldaten hadde med vilje eller i vanvare forbrutt seg mot norske myndigheters foretrukne narrativ hvor soldater er å anse som bistandsarbeidere i uniform.

Uttalelsen var naturligvis lite politisk korrekt, men ble i debatten som fulgte også tolket som et tegn på forvirring eller oppgitthet blant fotsoldatene over en lite realistisk virkelighetsbeskrivelse fra de norske myndighetenes side. Frem til 2007 var de norske målene i Afghanistan generelle og idealistiske. Som svar på spørsmålet «Hvorfor er Norge i Afghanistan?» svarte UD «vi ser vår tilstedeværelse der som en del av vår støtte til en FN-ledet verdensorden». De omfattet stabilisering, for å gi afghanerne en bedre fremtid og for at afghanere til å styre egen utvikling. Mens land som Danmark har basert seg på militære narrativer har den norske narrativen hentet inspirasjon fra bistandsdiskursen. Den som er familiær med Terje Tvedts arbeider med det norske «godhetsregimet» vil se den påfallende kontinuiteten i argumentasjonen som underbygger den såkalte engasjementspolitikken og krigen i Afghanistan.

Hangen til å betone det vage og det mjuke springer ut av en særnorsk politisk kontekst: Regjeringen tok i Soria Moria erklæringen fra 2005 utgangspunkt i at Norge var involvert i en helt annen operasjon enn den «aggressive krigføringen i sør». Utfordringen var i all enkelhet et behov for særnorske narrativer for en operasjon som ikke er særnorsk. Styresmaktene har hele tiden slitt med at det narrative som presenteres for det norske publikum, stemmer dårlig over ens med virkeligheten på bakken og er således uegnet til bruk i Afghanistan. Forsvarsdepartementet har vært defensivt i sin bruk av narrativ har bestått i å være «for» positivt ladede ord og være «mot» negativt ladede ord. Vi er for verdighet og mot undertrykkelse.

Dette ble gjentatt i den etterlengtede norske strategidokument som først ble utgitt i 2009. Strategien, kritisert for å være overambisiøs, viste en ytterligere forskyvning fra det opprinnelige nasjonsbyggingsfokus til et fokus på opplæring av afghanske sikkerhetsstyrker. Samme år lanserte Utenriksdepartementet «Afghanistanportal» på internett.^{iv} I motsetning til tidligere politiske dokumenter og diskurs, uttalte den mot terrorisme blant Norge primære mål i Afghanistan, fulgt av fred, stabilitet og utvikling. I 2011 hadde 'støtte FN'-resonnementet forsvunnet fra nettsiden, erstattet av trekløveret: Hindre framvekst av internasjonal terrorisme, sikre fred og stabilitet og å bidra til utvikling og til å lindre nød.

PRT er grunnleggende for å aktivere skildringen av Norge er vage strategiske fortelling av stabilitet, fred og gjenoppbygging. Dette er klart fra beskrivelsen av de viktigste formålet med PRT fra MOD til "lette og beskytte utviklingsarbeid, humanitær hjelp, og for å støtte etablering av statlig kontroll over hele territoriet '. Det sivile elementet i Norge militære bidrag er også understreket i en stortingsmelding (2006-2007), som, uten å referere til eventuelle tiltak av effektivitet, sier at norske ledet PRT 'bidratt til stabilitet ... dette også aktivert sivile frivillige organisasjoner til å bidra. Og [PRT] spilt en viktig rolle i å gi medisinsk utstyr ... ". De sivile aktiviteter i PRT er trolig vektlagt fordi de er i tråd med den alt innarbeidede engasjementspolitikken og er således lettere å selge til hjemlig opinion.

Den norske 'helhetlige tilnærming', har dekket over mangelen på en klar norsk strategi, noe som igjen har predisponert Norge til å sette mer inn på å se bra ut enn faktisk å oppnå ISAFs overordnede målsetninger. Dette er tilsynelatende tilfelle i Faryab- provinsen som har blitt anført som «Norges utstillingsvindu». Den såkalte Lilland-rapporten viser til at Norge har langt på vei mislyktes i å stabilisere og gjenoppbygge provinsen, dels som et resultat av målsetninger som er meningsløst vage og dels på grunn av direkte misvisende retorikk. Et eksempel som nevnes er at for Norge har 'helhetlig tilnærming' ikke innebåret felles planlegging, oppfølging eller evaluering. Det samme er tilfelle med 'integreerte oppdrag', som er et av NATOs kjernebegrep for ISAF. Norge har sluttet seg til, og har vært med å formulere det, men har reservert seg mot å praktisere samordnet sivil og militær innsats i praksis.^v

Forstått riktig, handler den norske narrativen egentlig ikke om Afghanistan i det hele tatt. Det handler om det norske forsvarets fremtid. Styresmaktene tok til seg en tvilsom antakelse fra den såkalte engasjementspolitikken – ideen om nordmenn som mer fredselkende, mer humanitære, mer opptatt av å hjelpe – og projiserer dette over på de væpnede styrker i en krigslignende situasjon. Når man leser Lilland-rapporten kan man få inntrykk av at den norske narrativen har kommet i veien for oppdraget, har gjort det vanskeligere for de norske troppene å oppnå de målsetningene som de ble sendt til Faryab for å oppnå.

Kan en offiser reparere en radio?

Afghanistan-krigen har vært en besynderlig affære. Ikke minst på grunn av vestmaktens kommunikasjonsbesettelse. Tanken om at denne kampen ville vinnes med kamera og tastatur, ikke fotsoldater og droner har fått myndighetene til å vri seg for å komme opp med stadig nye forklaringer for hva de egentlig driver med i Afghanistan. De allierte syntes å ha blitt overrasket ved hver eskalering av krigen i Afghanistan. Dette var delvis et resultat av deres egne narrativer hadde forutsett en annen utvikling. usener av journalister har blitt flydd inn for å viderefremde disse narrativene til en stadig mer forvirret hjemlig opinion. Dette fordrer spørsmål om hvorvidt for mye blitt investert i å konstruere narrativer?

Så hvorfor har så mye blitt investert i å finne positive vinklinger på en stadig mer negativ utvikling på bakken? Kanskje er Afghanistan et eksempel på hva Jack Snyder kaller «Imperiemyster» hvor narrativen og operasjonen inngår i en dialektisk prosess hvor krig former narrativ og narrativ former krig og hvor beslutningstakere har blitt fanger av sin egen retorikk og til slutt har endt opp med å selv tro på sin egen propaganda. Snyder er mest opptatt av overekspansjon, hvor stormakter biter over mer enn de klarer å tygge: ingen urimelig beskrivelse av NATOs ti år lange oppdrag i Afghanistan. Snyder hevder at stormakter i viktige spørsmål kan gjøre irrasjonelle valg hvor kostnadene er større enn potensielle fordeler. Snyder hevder at en grunn til dette er at elitene begynner å tro på sin egen propaganda. I dette perspektivet fungerer narrativ som hva han kaller 'ideologisk blow-back'.

Dette kan bidra til å forklare et annet paradoks. Nemlig at det er vanskelig å finne fagpersoner med inngående kjennskap til ISAF, det være seg i Forsvarsdepartementet, i Pentagon eller i NATOs hovedkvarter som faktisk tror på sine egne narrativ. Naturligvis kan det ha seg at undertegnede har snakket med feil folk, eller at andre feilkilder er i spill – men det synes å være en bred trend hvor vestlige beslutningstakere tror på «afghansk eierskap», ikke fordi de mener dette er et troverdig scenario men fordi dette er den retoriske broen ut av Afghanistan, et skuebrød for en hjemlig opinion.

I så fall er det verdt å spørre seg – er det noe i opinionen som bekrefter den vekt som legges på dem fra myndighetenes side? Spørsmålet er vel verdt å stilles. Det skorter på solide norske opinionsdata på dette feltet. Pipa-undersøkelsen fra University of Maryland i amerikanske virkelighetsforståelse i tiåret 2001-2011 tiåret konkluderte med at offisielle narrativer er mindre innflytelsesrike enn man skulle tro. Og en stor del av befolkningen syntes å ha vel funderte syn på konflikten som ikke sprang ut av makthavernes foretrukne narrativer, spesielt med hensyn til klokskapen i å øke antallet amerikanske soldater i landet i 2010. Mathavernes foretrukne narrativer finner ikke så god grobunn som man ville vente, takket være det faktum at mange ganske enkelt ikke lytter.^{vi}

Pipa-undersøkelsen bekrefter en trend sett i en lang rekke undersøkelser, nemlig at hjemlig opinion anser Afghanistan-krigen som en tapt sak. Dette gir grunn til å spørre om opinionen i vestlige land har en innebyggt korrigerende refleks som reagerer på forsøk på manipulasjon med å tro det verste: Altså er bildet i opinionen er en polarisert versjon av det optimistiske virkelighetsbeskrivelsen som de får servert av egne ledere. Motviljen mot å integrere sivile og militære virkemidler kan ha redusert norske representanters effektivitet på bakken. Norge kan ikke sies å ha lyktes i å integrere militærmakt på en måte som fremmer nasjonens fortrinn som sivil aktør.

Effektiv bruk av narrativ bruker fortellende krever forståelse om hva slags funksjon den vil ha for mottakeren i å gi struktur til informasjon, og omfavner deres mulighet til å bygge nye meninger og historier som springer ut av dette narrativen. I dette synes NATO i sitt innledende arbeid for å modernisere Afghanistan ha forbrutt gjort seg skyldig i dobbelkommunikasjon. Mens budskapet til den afghanske befolkning fokuserte på fred og stabilitet, handlet det i hjemlig opinion om eksport av en vestlig samfunnsmodell. De to narrative sprang ikke ut av samme virkelighetsforståelse. Som Ian Buruma og Avishai Margalit påpekte i 2006, islamistiske ekstremister ser på Vestens forsøk å fremme demokrati i den arabiske verden som bare et nytt kapittel en lang historie i forsøk på å tvinge utenlandske verdier på muslimske samfunn. Samtidig er det vanskelig «for Vesten å erklære seg noen uenig med denne målsetningen».^{vii}

I sum kan man spørre seg om militærets inntog i opinionsdannelse har vært som biologens forsøk på å reparere en radio? I en morsomt og velskrevet artikkel påpeker biologen Yuri Lazebnik at på tross av viljen til å kommunisere (om lag 10.000 artikler per år) på temaet 'apoptose' så er biologene ikke i noe nærmere å forstå fenomenet. Han kritiserer biologene for å undersøke en liten del av helheten for deretter å begå kardinaltabben å projisere funnene fra bestanddelen over på helheten.^{viii} Det samme kan sies om militæret og bruk av narrativ. Vilje til å kommunisere er ikke det samme som å lykkes i å forklare eller å overbevise. En mulig lærdom er at et narrativ bare er overbevisende i den grad det lykkes i å foregripe utvikling på

bakken. Det er vanskelig å unnsnippe konklusjonen at utviklingen i Afghanistan i perioden 2001-2011 gang på gang har kullkastet vår politiske krigstese på vesentlige punkter.

Sluttnoter

ⁱ United States Department of the Army, *Field Manual: Counterinsurgency*, 3-24 (Washington DC: December 15 2006) http://usacac.army.mil/cac2/coin/repository/FM_3-24.pdf.

ⁱⁱ United States. (2010). *The JOE, joint operating environment, 2010*. Norfolk, VA: United States Joint Forces Command.

ⁱⁱⁱ Intervju med medlem av NATOs Policy Planning stab ved NATOs hovedkvarter I Brussel Belgia, 23 september, 2011.

^{iv} MFA Afghanistan portal (2009), 'Why is Norway in Afghanistan',

http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/kampanjer/bistand_afghanistan/situasjonen.html?id=573476,

^v Lilland, J. B. (2010) Norsk helhetlig innsats i Afghanistan, utvalgsrapport 2010, offentlig i Justisdepartementets postjournal. Rapporten etterlater et nedstemmende inntrykk av tom retorikk og svak måloppnåelse som kanskje er noe av grunnen til at den er meget vanskelig å oppdrive på tross av at den ikke er unndratt offentligheten

^{vi} Kull, S, (m.fl., 2011) *The American Public on the 9/11 Decade: A Study of American Public Opinion*, University of Maryland, Program on International Policy Attitudes (PIPA)

^{vii} Buruma, I., & Margalit, A. (2004). *Occidentalism: The West in the eyes of its enemies*. New York: Penguin Press.

^{viii} Lazebnik, Y. (January 01, 2004). Can a biologist fix a radio? -- or, what I learned while studying apoptosis. *Biochemistry*, 69, 12, 1403-1406.